

ZNACZENIE EDUKACJI W SPOŁECZEŃSTWIE INFORMACYJNYM

Aleksandra Marcinkiewicz-Wilk
Instytut Pedagogiki, Uniwersytet Wrocławski
ul. Dawida 1, 50-527 Wrocław
E-mail: aleksandra.marcinkiewicz-wilk@uwr.edu.pl

ABSTRAKT

Teza. Niespotykane dotychczas tempo rozwoju techniki spowodowało, że przeobrażeniom uległy wszystkie obszary funkcjonowania człowieka. Zmiany wywołane przez rozwój nowych technologii i ich następstwa trudno jest przewidzieć i ocenić, gdyż nigdy wcześniej ludzkość nie miała do czynienia z tego typu zjawiskami. Znaczący jest również fakt, że oprócz postępu technicznego, mamy do czynienia z sytuacją, gdy najwyższym dobrem nie jest produkt materialny, a informacja. Z tego powodu współczesne społeczeństwo często określa się mianem społeczeństwa informacyjnego. Należy zatem odpowiedzieć sobie na pytanie, jak powinna wyglądać edukacja w tak jakościowo odmiennym społeczeństwie? Czym powinna się charakteryzować, aby być w stanie przygotować człowieka do życia w ciągle zmieniającym się środowisku? W artykule podjęto próbę wskazania cech, jakimi powinna charakteryzować się edukacja.

Omówione koncepcje. W pierwszej kolejności przedstawiono specyfikę nowej rzeczywistości społecznej, jaką jest społeczeństwo informacyjne. Wskazano także na znaczenie edukacji, ze szczególnym uwzględnieniem idei całościowego uczenia się, która to stanowi jeden z podstawowych filarów społeczeństwa informacyjnego.

Wyniki i wnioski. Na podstawie analizowanych teorii ukazano znaczenie edukacji w społeczeństwie informacyjnym, zarówno w wymiarze systemowym, jak i jednostkowym. Edukacja w społeczeństwie informacyjnym powinna być: komplementarna ze społeczeństwem informacyjnym, elastyczna, wspierająca człowieka, ogólna, ale jednocześnie specjalistyczna.

Słowa kluczowe: społeczeństwo informacyjne, edukacja, całościowe uczenie się

The significance of education in the Information Society

ABSTRACT

Thesis. The rapid development of technology is the cause of changes in all areas of human life. These changes are unpredictable and difficult to assess, because we have not previously come across such phenomena. It should be noted that - beyond the development of technologies - the most significant thing in the new society is infor-

mation. Therefore, modern society is called the "Information Society." In this context, we need to answer the following questions: How should the educational process be organized in new society? How specific should the education be in the Information Society?

Discussed concepts. First of all, the specifics of the Information Society are described, as well as the concept of lifelong learning as a pillar of the Information Society, and the significance of the meaning of education in new reality.

Results and conclusions. Based on the analysis of the theories, the significance of education in the Information Society (in both micro and macro systems) is elaborated upon. Education in the Information Society should be complementary to the Information Society, flexible, supportive, and general, but at the same time specialized.

Key words: Information Society, education, lifelong learning

SPOŁECZEŃSTWO INFORMACYJNE

Każdy typ społeczeństwa definiowany jest przez dominujący w danym czasie substrat techniczny. Wynika to z faktu, że najpotężniejszą siłą transformacyjną zarówno człowieka, jak i jego otoczenia, jest technika, która nierozdzielnie jest z nim związana. Stopień zawansowania technicznego określał poszczególne stadia rozwoju cywilizacyjnego. Jak zauważa Lech W. Zacher, „dawniejsze społeczeństwa rolnicze żyły w otoczeniu agrarnego świata, społeczeństwa przemysłowe żyły w otoczeniu mieszanym – i rolniczym, i przemysłowym. Obecnie pojawiło się otoczenie informacyjne i wpływa ono na wszystkie sfery społeczeństwa i gospodarki. Jest to sytuacja nowa i niejednoznaczna, jeżeli chodzi o procesy rozwojowe i ich efekty” (2006, s. 200).

Spółeczeństwo w każdym stadium rozwoju wytworzyło własny charakterystyczny substrat techniczny, który konstytuował je jako cywilizację (rolniczą, przemysłową, informacyjną). Postęp techniczny spowodował jednak, że współczesne społeczeństwo w żaden sposób nie jest podobne do tego z przeszłości.

Chcąc wskazać na główne cechy charakteryzujące nowe społeczeństwo, należy odwołać się do pracy *The Coming of Post Industrial Society* autorstwa Daniela Bella (1999). To, czy dane społeczeństwo można uznać za informacyjne, rozpoznaje się po jego strukturze zatrudnienia. O społeczeństwie poindustrialnym (informacyjnym) możemy mówić wtedy, gdy zatrudnienie w sektorze usług znajduje więcej osób niż w sektorze rolniczym lub przemysłowym. W takim przypadku głównym zasobem nie jest kapitał czy ziemia, ale właśnie informacja. Z tego względu dominacją naukowców i specjalistów w strukturze zawodowej oraz wzrost znaczenia wiedzy teoretycznej, która jest postrzegana jako źródło innowacji, to dwa czynniki charakteryzujące społeczeństwo informacyjne (Nowak, 2008).

Sam termin *społeczeństwo informacyjne* został pierwszy raz użyty w 1963 roku przez Japończyka Tadao Umesao (1963) w artykule dotyczącym ewolucyjnej teorii społeczeństwa opartego na *przemysłach informacyjnych*. Następnie termin ten został spopularyzowany w 1968 roku przez futurologa Kenichi Koyama (1968) w rozprawie *Introduction to Information Theory*. Do Europy koncepcja ta dotarła w latach siedemdziesiątych ubiegłego stulecia (Goban-Klas, 1999). W literaturze funkcjonuje wiele

zamiennie stosowanych terminów, takich jak: człowiek Turinga, społeczeństwo sieciowe, społeczeństwo postprzemysłowe, trzecia fala (Nowina-Konopka, 2006, s. 15), społeczeństwo wiedzy¹, społeczeństwo informatyczne.

Zbigniew Zalewski za społeczeństwo informacyjne uważa „takie ukształtowanie przestrzeni społecznej i relacji międzyludzkich w niej, którego rzucającą się w oczy cechą jest wszechobecność nowoczesnych technik przetwarzania informacji i urządzeń temu celowi służących. Technika ze swoimi wytworami ingeruje nie tylko w nasz sposób pojmowania świata, ale przede wszystkim w nasze odniesienie do samych siebie i do innych istot, które spotykamy w naszej doczesnej wędrówce po tym łez padole, w tym głównie do naszych gatunkowych pobratymców” (2003, s. 101-105). Stwierdzenie to wskazuje, jak ogromny wpływ na człowieka i jego sposób rozumienia innych i otoczenia ma technika. Społeczeństwo informacyjne w tym rozumieniu jest charakterystyczną przestrzenią, która pod wpływem rozwoju technicznego kształtuje specyficzny rodzaj relacji międzyludzkich. Przestrzeń ta silnie oddziałuje na człowieka i jego relacje z innymi.

Szybko postępujący rozwój techniki przeobraża świat materialny i duchowy człowieka. Tempo zmian jest tak szybkie, że identyfikuje się je jako potencjalne zagrożenie. Zdaniem Piotra Sztompki fenomen ryzyka w społeczeństwie informacyjnym ma inną jakość niż kiedyś, gdyż: „przede wszystkim, na pierwszy plan wysuwa się nie ryzyko w kontekście z otoczeniem przyrodniczym, ale z otoczeniem cywilizacyjnym czy technicznym, stworzonym przez człowieka. Żyjemy w świecie „wyprodukowanego ryzyka”, które jest ceną postępu cywilizacyjnego i technicznego” (2002, s. 576-577). Zatem tworzącemu się społeczeństwu postindustrialnemu towarzyszy lęk przed tym, co ono ze sobą niesie. Poczucie lęku i niepewność jutra są więc nieodłącznymi elementami współczesnej rzeczywistości.

Modernizacja, rozwój nowych technologii i procesy globalizacyjne wskazywane są jako swego rodzaju źródła ryzyka. Z jednej strony uważa się, że nauka jest jedną z głównych przyczyn występowania ryzyka, z drugiej zaś, to właśnie dzięki nauce możliwe jest w ogóle rozpoznanie ryzyka i jego redukcja (Sienkiewicz, 2007). Z tego względu wyzwania społeczeństwa informacyjnego to nie tylko zagrożenia, ale także potencjalne możliwości rozwoju. Można wyszczególnić następujące wyzwania, z którymi musi zmierzyć się człowiek żyjący w społeczeństwie informacyjnym (Marcinkiewicz, 2014):

- opanowanie umiejętności użytkowania nowych technologii;
- umiejętność adaptacji do ciągle zmieniających się warunków życia;
- konieczność ciągłego podnoszenia własnych kwalifikacji i aktualizacji posiadanej wiedzy;
- zmiana charakteru pracy, która stanie się elastyczna, sfragmentyzowana, często prowadzona za pośrednictwem nowych technologii (on-line);
- wirtualność światów człowieka;
- nowy rodzaj komunikacji, w którym dominuje komunikacja pośrednia, wy-

¹ Powołując się na prace L. W. Zachera, należy zauważyć, że autor odróżnia termin *społeczeństwo informacyjne* od *społeczeństwo wiedzy*, gdyż społeczeństwo wiedzy jest kolejnym etapem rozwoju następującym po społeczeństwie informacyjnym, a więc są one jakościowo odmienne. W swoich rozważaniach będę stosowała zamiennie terminy: społeczeństwo informacyjne, społeczeństwo oparte na informacji, społeczeństwo informatyczne, społeczeństwo postprzemysłowe.

- korzystująca nowe technologie;
- przeciwdziałanie e-wykluczeniu społecznemu – osoby nieposiadające umiejętności kluczowych w społeczeństwie informacyjnym są narażone na marginalizację i wykluczenie, dlatego należy podejmować działania edukacyjne w celu przeciwdziałaniu temu procesowi.

Wskazane wyzwania są wynikiem zjawisk i procesów, które dotyczą społeczeństwa informacyjnego. L. W. Zacher wskazuje, że nowa rzeczywistość społeczna jest różnorodna, turbulentna, chaotyczna, kalejdoskopowa, ale jednocześnie kompleksowa. Wszystkie te określenia ukazują złożoność owej rzeczywistości, gdyż trudno jest ją ująć w jakiegokolwiek ramy ze względu na jej zmienność i nieprzewidywalność we wszystkich swoich aspektach (Zacher, 2007; Nowina-Konopka, 2006). Dodatkowo, postęp techniki i wiedzy jest tak dynamiczny, że wykształcenie formalne, które w przeszłości wyposażało człowieka we wszystkie niezbędne wiadomości i umiejętności do funkcjonowania w dorosłym życiu, jest już niewystarczające. Aby móc nadążyć za zmianami i w pełni uczestniczyć w życiu społecznym, konieczne jest ciągłe uczestnictwo w edukacji. Uczucie się jest zatem jedynym sposobem umożliwiającym jednostce nadążanie za zmianami, a w konsekwencji właściwe funkcjonowanie w rzeczywistości społecznej. Z tego powodu edukacja stanowi jeden z filarów społeczeństwa informacyjnego.

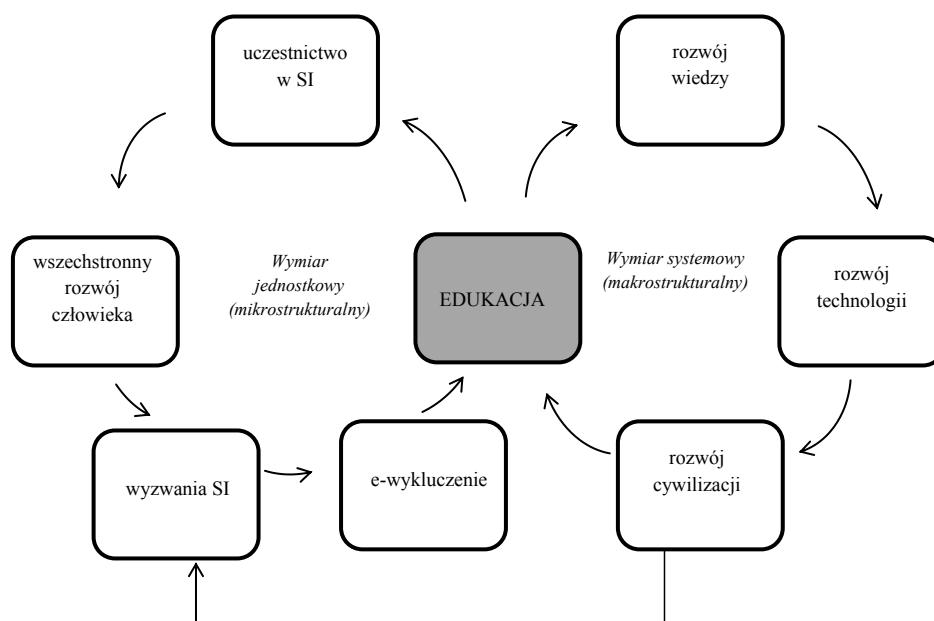
ZNACZENIE EDUKACJI W SPOŁECZEŃSTWIE INFORMACYJNYM

W społeczeństwie opartym na informacji edukacja staje się strategicznym czynnikiem rozwoju społecznego, a urzeczywistnienie tego celu wyrażone jest w idei całościowego uczenia się. Jest to o tyle ważne, iż UNESCO i Unia Europejska² stoją na stanowisku, że celem edukacji całościowej jest przygotowanie człowieka do życia w społeczeństwie informacyjnym oraz wspieranie wielostronnego rozwoju jednostki. Edukacja we współczesnym świecie stała się integralną częścią życia, pozwalającą na łatwiejsze funkcjonowanie w nowej rzeczywistości. Obecnie można również spotkać się z opiniami, że całościowe uczenie się nie jest już dobrowolną aktywnością edukacyjną podejmowaną przez uprzywilejowaną część społeczeństwa, ale wręcz przymusem i koniecznością, niezbędną do właściwego funkcjonowania w otaczającej rzeczywistości (Malewski, 2001).

Wiedzy i edukacji przypisuje się zasadnicze znaczenie w rozwoju nowego typu społeczeństwa, ponieważ postęp cywilizacyjny ściśle związany jest z rozwojem edukacji, na co zwraca uwagę Jerzy Semków (2005, s. 16): „trudno zaprzeczyć, że edukacja z jednej, a cywilizacja z drugiej strony wzajemnie stymulowały i stymulują swój rozwój”.

Rozwoju społecznego nie można rozpatrywać, nie uwzględniając roli edukacji. Schemat 1. przedstawia relację pomiędzy rozwojem edukacji oraz wiedzy a rozwojem społecznym.

² Edukacja całościowa jest priorytetem w działaniach Unii Europejskiej. Ważnym wydarzeniem było ogłoszenie przez Unię Europejską roku 1996 Europejskim Rokiem Edukacji Ustawicznej. Decyzja sprzyjała ożywieniu debaty na temat tego zagadnienia, co znalazło swój wyraz w tzw. *Białej Księdze* pt. *Nauczanie i uczenie się. Na drodze do uczącego się społeczeństwa*. Urzeczywistnianiem postulatów edukacji całościowej było m.in. przyjęcie w 2000 roku Strategii Lizbońskiej, a w 2001 Deklaracji Bolońskiej (Półturzycki, 2008, s. 72-73).

Rysunek 1. Znaczenie edukacji w rozwoju społeczeństwa informacyjnego.

Źródło: Opracowanie własne.

Powyższy schemat obrazuje, jaką rolę edukacja odgrywa zarówno w wymiarze systemowym, jak i jednostkowym. W wymiarze makrostrukturalnym (systemowym) edukacja jest czynnikiem umożliwiającym rozwój cywilizacyjny. Natomiast w aspekcie mikrostrukturalnym (jednostkowym) uczenie się pozwala człowiekowi nadążać za zmianami, które niesie ze sobą tworzące się społeczeństwo, jak i umożliwia wszechstronny rozwój jednostki. Edukacja otwiera dostęp do dóbr społeczeństwa informacyjnego, przeciwdziałając tym samym marginalizacji i wykluczeniu społecznemu. Warto również zauważyć, że systemy są ze sobą ściśle powiązane, gdyż człowiek jest osadzony w obu tych wymiarach. W wymiarze makrostrukturalnym jednostka poprzez ciągle podnoszenie własnej wiedzy i kompetencji umożliwia rozwój tejże wiedzy i technologii. Natomiast w wymiarze jednostkowym edukacja umożliwia człowiekowi uczestnictwo społeczne na drodze jego rozwoju i samorealizacji. Na związek pomiędzy człowiekiem uczącym się i światem społecznym zwraca uwagę Peter Jarvis w aspekcie uczenia się w działaniu (Jarvis, 2012).

Współcześnie edukacja powinna uwzględniać specyfikę nowej rzeczywistości społecznej. Nie wystarczy na bieżąco uzupełniać wiedzę jedynie z zakresu ICT, ale należy również zwrócić uwagę na wiedzę z innych obszarów nauki. Również w przypadku uczenia się uwidacznia się logika sieciowości Manuela Castellsa, gdyż postęp w jednej dziedzinie implikuje zmiany w innych. Zatem postęp techniki powoduje szybką dezaktualizację wiedzy. Taki stan rzeczy wymusza na człowieku ciągłą aktualizację wiadomości, umiejętności i kompetencji. Biorąc pod uwagę specyfikę społeczeństwa in-

formacyjnego, jego funkcje oraz wyzwania, jakie ono ze sobą niesie, możliwe jest wskazanie na to, czego oczekuje się od edukacji w nowej rzeczywistości społecznej. Edukacja charakterystyczna dla społeczeństwa informacyjnego powinna być przede wszystkim:

- **komplementarna ze społeczeństwem informacyjnym.** M. Castells za jedną z cech charakteryzujących nowe społeczeństwo uznał możliwość „łączenia nowoczesnych technologii w systemy” (2008, s. 7). Odnosząc się do tej logiki, również edukację należy potraktować jako jeden z subsystemów większego systemu, jakim jest społeczeństwo informacyjne. Uczenie się nie powinno być oderwane od rzeczywistości i istnieć jedynie dla siebie, ale stanowić integralny element społeczeństwa;
- **elastyczna** – ciągłe zmiany charakterystyczne dla nowej rzeczywistości powinny mieć odzwierciedlenie również w edukacji. Powinna być ona zatem na tyle elastyczna, aby, po pierwsze, uwzględniać przemiany cywilizacyjne, pod drugie zaś umożliwiać człowiekowi rozwój zgodny z jego potrzebami (oczekiwania i potrzeby edukacyjne jednostki nie zawsze są zgodne z potrzebami całego społeczeństwa). Elastyczność ta przejawia się także w dostępie ludzi do wszystkich form edukacji bez względu na ich wykształcenie, wiek i pochodzenie. Odnosi się ona zarówno do jej dostępności czy otwartości dla człowieka, jak i możliwości transformacyjnych (dostosowywanie się do przemian społecznych);
- **ogólna, a jednocześnie specjalistyczna** – ta cecha wynika również ze specyfiki społeczeństwa opartego na informacji. Edukacja powinna być na tyle ogólna, aby obejmować mnogość i złożoność kierunków rozwoju wiedzy, techniki i społeczeństwa. Wyposażenie człowieka w wiedzę ogólną pozwala mu rozumieć zmiany, w których uczestniczy, a także szybko adaptować się do nowych warunków. Rozwój techniki wymaga od człowieka posiadania bardzo specjalistycznej wiedzy – tak, aby mógł on tę technikę użytkować, a następnie rozwijać. Anthony Giddens zauważa, że „choć kształcenie umiejętności specjalistycznych może być konieczne dla wielu zmieniających się zawodów, to rzeczą najważniejszą jest rozwijanie kompetencji poznawczych i emocjonalnych” (za: Malewski, 2010, s. 66). Edukacja powinna mieć charakter dychotomiczny – podstawę powinna stanowić edukacja ogólna, która umożliwia rozumienie ogólnych przemian i szybkie dostosowywanie się do nich. Z kolei rozwój techniki implikuje konieczność uczenia się w bardzo wyspecjalizowanych dziedzinach wiedzy. Te dwa elementy nie wykluczają się, przy czym należy pamiętać, że podstawą powinna być edukacja ogólna, gdyż dłużej pozostaje aktualna, w porównaniu do szybko starzejącej się wiedzy specjalistycznej;
- **wspierająca człowieka** – czyli taka, która wyposaża człowieka w niezbędną wiedzę i umiejętności umożliwiające mu uczestnictwo w życiu społecznym oraz rozwój i samorealizację. Zatem edukacja powinna kształtować takie umiejętności jak zarządzanie ryzykiem, krytyczność myślenia, innowacyjność (w sposobie myślenia i działania), gdyż wynikają one ze specyfiki społeczeństwa informacyjnego. Poza tym, aby człowiek mógł się rozwijać i samorealizować, w pierwszej kolejności musi zaspokoić potrzebę przynależności. Z tego względu inkluzję społeczną można traktować jako potrzebę niższego rzędu wobec

samorozwoju. Edukacja powinna wspierać człowieka w taki sposób, aby był on w stanie niwelować negatywne skutki rozwoju cywilizacyjnego, a jednocześnie korzystać z jego dobrodziejstw w celu wspierania samorozwoju.

Cechy opisujące oczekiwany charakter współczesnej edukacji korespondują ze specyfiką nowej rzeczywistości, w której człowiek musi odnaleźć swoje miejsce w nieznannej i niepewnej rzeczywistości. „Zmiany w sferze edukacji muszą mieć swe źródło w szerszych zmianach społecznych oraz w zmieniających się sposobach postrzegania jednostki i jej związków ze społeczeństwem” (Malewski, 2010, s. 63). Niemniej jednak tworzenie się społeczeństwa informacyjnego jest również wyzwaniem wobec samej edukacji, która przybiera formę ciągłego, nieprzerwanego procesu, rozumianego jako wymóg cywilizacyjny (Solarczyk-Ambrozik, 2005).

W tym ujęciu edukacja powinna trwać przez całe życie człowieka, gdyż tylko w ten sposób możliwe jest ciągłe nadążanie za zmianami cywilizacyjnymi. Z tego powodu duże znaczenie w obecnej rzeczywistości przypisuje się idei całościowego uczenia się. Wzrost zainteresowania ideą całościowego uczenia się wyznaczył nowy kierunek rozwoju badań pedagogicznych. Na gruncie edukacji dorosłych ekspansja pojęcia całościowego uczenia się zainicjowała dynamicznie rozwijający się nurt badań podejmujących problematykę uczenia się jednostki i społeczności lokalnych. Taki stan rzeczy znacznie skomplikował kwestie definiowania i zakresu terminu edukacja czy pokrewnych pojęć: *uczenie się, kształcenie*.

Edukacji całościowej przypisuje się w społeczeństwie informacyjnym kluczową rolę. Uczestnictwo w edukacji całościowej ma przygotować człowieka do radzenia sobie nie tylko z zagrożeniami wynikającymi ze społeczeństwa informacyjnego, ale także przygotować go do korzystania z nowych możliwości, jakie za sobą niesie nowa rzeczywistość. Brak kluczowych umiejętności może przyczynić się do marginalizacji społecznej, a nawet wykluczenia grup społecznych, które ich nie posiadają. Grupami szczególnie zagrożonymi wykluczeniem społecznym w kontekście nowych wyzwań cywilizacyjnych są osoby słabo wykształcone i osoby starsze. Kwestia ta jest o tyle istotna, że równoległe do zmian związanych z tworzeniem się społeczeństwa informacyjnego mamy do czynienia z postępującym procesem starzenia się ludności krajów szybko rozwijających się. W związku z rosnącą liczbą seniorów w populacji, zagrożenie marginalizacją osób starszych w społeczeństwie informacyjnym staje się ogromnym problemem. Co więcej, w wyniku starzenia się ludności osoby starsze będą stanowić znaczną część społeczeństwa, a co za tym idzie marginalizacja tej grupy może skutkować spowolnieniem procesu tworzenia się społeczeństwa informacyjnego. Zatem całościowe uczenie się można rozpatrywać zarówno w aspekcie rozwoju jednostki, jak i w aspekcie rozwoju społeczeństwa informacyjnego.

Znaczenie edukacji całościowej w nowej rzeczywistości zostało trafnie ujęte przez Katarzynę Druzak, według której „uczenie przedstawia się jako warunek konieczny do przeżycia, jako imperatyw biograficzny w świecie żarłocznej konkurencji gospodarczej niepewności, niestabilności i ciągłych zmian. Uczenie się staje się koniecznością, by móc radzić sobie z trudną, skomplikowaną rzeczywistością społeczną. (...) uważam, że traktowanie uczenia się jako procesu całościowego, mającego miejsce w różnych kontekstach społecznych, sytuacjach życiowych pozwala żyć na miarę wymogów i wyzwań współczesnych światów” (2006, s. 35).

KONKLUZJE

Człowiek osadzony jest w pewnym kontekście społeczno-kulturowym, który nie pozostaje bez znaczenia dla jego edukacji. Należy pamiętać, że społeczeństwo informacyjne, wraz z towarzyszącymi mu procesami i zjawiskami, czy się to komuś podoba czy też nie, jest już faktem. W tym kontekście starano się odpowiedzieć na pytanie, czym powinna charakteryzować się współczesna edukacja, aby przygotować i umożliwić jednostce sprawne funkcjonowanie w nowym typie społeczeństwa. Nie ulega wątpliwości, że nowa rzeczywistość implikuje wiele wyzwań, z którymi nie musiały sobie radzić poprzednie pokolenia. Znamioną cechą jest dynamika współczesnego świata – wszystko zmienia się bardzo szybko w nieprzewidywalny sposób. Trudno zatem cokolwiek planować i przewidywać. Taka sytuacja w żaden sposób nie daje człowiekowi poczucia bezpieczeństwa. Wynika z tego, że z jednej strony żyjemy w ciągłym napięciu i niepokoju, z drugiej zaś tempo zmian wymaga umiejętności szybkiego adaptowania się do zmian. W tym kontekście należy zadać sobie pytanie: Czego oczekujemy od współczesnej edukacji?

Bez wątplenia współczesna edukacja powinna być niejako odzwierciedleniem społeczeństwa informacyjnego, a więc, jak wspomniano wyżej, powinna być elastyczna, komplementarna, ogólna, ale zarazem specjalistyczna etc. Jednocześnie jednak nie należy zapominać, że przede wszystkim powinna ona służyć człowiekowi w jego rozwoju. Edukacja powinna być tym elementem w życiu jednostki, który jest stały i daje mu poczucie bezpieczeństwa. Stałość ta powinna polegać na tym, że mimo wszechobecnych zmian, to fakt ciągłego uczenia się pozwala człowiekowi nie zagubić się w tej złożoności świata, a wręcz rozwijać swój potencjał. Dzięki temu edukacja może wspierać rozwój zarówno człowieka, jak i całego społeczeństwa.

Implikacje społeczne jednoznacznie wskazują, że we współczesnej rzeczywistości umiejętność ciągłego uczenia się jest kluczowa, a jej zadaniem jest umożliwienie człowiekowi funkcjonowania w szybko zmieniającym się świecie. Niemniej jednak nie można zapominać, że całożyciowe uczenie się ma wspierać także, a nawet przede wszystkim, wszechstronny rozwój jednostki. Satysfakcja z faktu ciągłego uczenia się powinna być celem nadrzędnym, który prowadzi do samoaktualizacji człowieka. Uczenie się, które obejmuje zarówno aspekt społeczny, jak i indywidualny jest najpełniejszym wyrazem idei całożyciowego uczenia się.

BIBLIOGRAFIA

1. Bell, D. (1999). *The Coming of Post Industrial Society*, New York: Basic Books.
2. Castells, M. (2008). *Spółczesność sieci*, Warszawa: PWN.
3. Druczak, K. (2006). Znaczenie całożyciowego uczenia się w projektowaniu biografii przez osoby dorosłe. *Dyskursy Młodych Andragogów*, 7, 31-40.
4. Goban-Klas, T. (1999). Społeczeństwo informacyjne i jego teoretycy. W: J. Lubacz (red.), *W drodze do społeczeństwa informacyjnego* (ss.29-30). Warszawa: Instytut Problemów Współczesnej Cywilizacji.
5. Jarvis, P. (2012). Osobowe uczenie się: uczenie się w działaniu. W: W. Jakubowski (red.), *Kultura jako przestrzeń edukacyjna* (ss. 26). Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
6. Koyama, K. (1968). *Introduction to Information Theory*, Tokyo: Chuo Koron.
7. Malewski, M. (2001). Edukacja dorosłych w pojęciowym zgiełku. Próba rekonstrukcji zmieniającej się racjonalności andragogiki. *Terażniejszość – Człowiek – Edukacja*, 2, 29-56.

8. Malewski, M. (2010). *Od nauczania do uczenia się. O paradygmatycznej zmianie w andragogice*. Wrocław: Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej.
9. Marcinkiewicz, A. (2014). Edukacja całościowa wobec wyzwań społeczeństwa informacyjnego. W: E. Skibińska, H. Solarczyk-Szewc, A. Stopińska-Pająk (red.), *Teoria i praktyka edukacji dorosłych w procesie zmian* (ss. 179-192). Warszawa–Bydgoszcz: Akademickie Towarzystwo Andragogiczne.
10. Nowak, J. S. (2008). Społeczeństwo informacyjne geneza i definicje, [w:] P. Sienkiewicz, J. S. Nowak (red.), *Społeczeństwo informacyjne. Krok naprzód, dwa kroki wstecz* (ss. 25-48), Katowice: Polskie Towarzystwo Informatyczne – Oddział Górnośląski.
11. Nowina-Konopka, M. (2006). Istota i rozwój społeczeństwa informacyjnego. W: T. Białobłocki, J. Moroz, M. Nowina-Konopka, L.W. Zacher, *Społeczeństwo informacyjne. Istota, rozwój, wyzwania* (ss. 13-58). Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne.
12. Pólturzycki, J. (2008). Edukacja ustawiczna w ujęciu Roberta Kidda, Jacques’a Delorsa i polskiej strategii z 2003 roku. W: S. Kwiatkowski (red.), *Edukacja ustawiczna. Wymiar teoretyczny i praktyczny* (ss. 69-84). Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych.
13. Semków, J. (2005). Człowiek dorosły na edukacyjnej fali. Uczenie się warunkiem koniecznym funkcjonowania w społeczeństwie ryzyka. W: M. Podgórnny (red.), *Człowiek na edukacyjnej fali. Współczesne konteksty edukacji dorosłych*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
14. Sienkiewicz, P. (2007). Społeczeństwo „ryzyka” – wielorakie perspektywy. W: M. Gwoździcka-Piotrowska, J. Wołęszko, A. Zduniak (red.), *Edukacja w społeczeństwie „ryzyka”. Bezpieczeństwo jako wartość* (ss. 20-26). Poznań: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bezpieczeństwa.
15. Solarczyk-Ambrozik, E. (2005). Dorosły uczeń – zmiana społeczna a szanse uczestnictwa w oświacie. W: M. Podgórnny (red.), *Człowiek na edukacyjnej fali. Współczesne konteksty edukacji dorosłych*, Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
16. Sztompka, P. (2002). *Sociologia. Analiza społeczeństwa*. Kraków: Znak.
17. Umesao, T. (1963). *Information industry theory: Dawn of the coming era of the ectodermal industry*. Tokyo: Asahi Hoso.
18. Zacher, L. W. (2006). Społeczeństwo informacyjne w myśli współczesnej. W: T. Białobłocki, J. Moroz, M. Nowina-Konopka, L.W. Zacher (red.), *Społeczeństwo informacyjne. Istota, rozwój, wyzwania* (ss. 200). Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne.
19. Zacher, L. W. (2007). *Transformacje społeczeństwa – od informacji do wiedzy*, Warszawa: C. H. Beck.
20. Zalewski Z. (2003). Dlaczego nie powinniśmy się obawiać społeczeństwa informacyjnego? W: B. Chyrowicz (red.), *Społeczeństwo informatyczne: szanse czy zagrożenie* (ss. 103-114). Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.